

XIX ASRDA USMONIYLARNI YANGI ISLOHOTLAR O‘TKAZISH SABABLARI

Sultonov Muhridin Nuriddin o‘g‘li

Toshkent tuman

1-son kasb-hunar maktabi

Tarix fani o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Usmoniylar imperiyasida yangi islohotlar o‘tkazish qanchalik darajada o‘rin egallagani va oqibatlari haqida bayon etadi.

Kalit so‘z. Usmoniylar, Tanzimot, Yevropa, Ruminlar, Bolqon, Yunonlar, G‘arb, Turk, Sharq, Islohot, Saltanat, Yosh turklar.

Ichki ziddiyatlar imperiyani parchalab yubormasligi uchun Usmoniylar yangi islohotlar o‘tkazdi. Ulardan biri 1870-yildagi Tanzimot islohoti hisoblanib, u mamlakatni isloh qilish va har bir fuqaroga teng huquq berishni ko‘zda tutardi. Ammo endi juda kech bo‘lgandi. Yevropaliklar va ayniqsa, Bolqondagi aholi Usmoniylar hukmronligi ostida yashashdan charchagandi. Chunki G‘arbiy Yevropaga solishtirganda ahvol nihoyatda og‘ir, hududlar rivojlanmagandi. Juda ko‘p isyonlardan keyin bu imperiya bilan yaxshi hayotga erishishga odamlar endi ishonmay qo‘ygandi. Endi ularda kuchli millatchilik hissi uyg‘ongan edi. Butun Bolqon yarimoroli turli etnik guruhlariga bo‘linib ketgan va ularning har biri ozodlikka chiqishni xohlardi. Ozodlik kurashlarining ba‘zilarini G‘arbdagi kuchlar qo‘llab-quvvatladi. 1821-yili ruminlar adolatsiz hokimiyatga qarshi qo‘zg‘olon ko‘tardi. Yunonlar ham ozodlik uchun kurash boshladi va mustaqillikka erishdi. Siyosiy millatchilik tobora avj olib bordi. 1850-yildan keyin esa Serbiya, Bolgariya va Ruminiya to‘liq mustaqillikka intila boshladi. 1859-yilda Ruminiya knyazliklari yagona shaxs qo‘li ostida birlashdi. Qo‘zg‘olon Bosniya va Bolgariyada bo‘lib o‘tdi. Turk armiyasi qo‘zg‘olonni bostirdi, unda 30 mingdan ortiq kishi halok bo‘ldi. Bu esa xalqning g‘azabini battar qo‘zg‘adi.

1877-yilda Rossiya Usmoniylar imperiyasiga qarshi urush ochdi. Ruminiya Rossiya qo‘shinlariga turklarga hujum qilish uchun o‘z hududi orqali o‘tishiga ruxsat berdi. Xuddi shu yili Ruminiya o‘zini mustaqil davlat deb e‘lon qildi hamda serblar va bolgarlar bilan birga turklarga qarshi urushda Rossiya tomonida turib qatnashdi. Ushbu mojarodan so‘ng imperiya Ruminiya, Serbiya va Bolgariyaning bir qismida o‘z ta‘sirini yo‘qotdi. Shuningdek, u Bosniya, Tunis va Kiprda ham nazoratni qo‘ldan boy berdi. 1882-yildan keyin esa Misr Britaniya protektoratiga aylandi. Bunday

magʻlubiyatlardan soʻng imperiya moʻrtlashib qoldi. Ichki nizolar haliyam davom etardi. Imperiyani liberal va demokratik mamlakatga aylantirish uchun birinchi Konstitutsiya ishlab chiqildi, lekin u Sulton Abdulhamid II avtokratik rejimni oʻrnatgach, bekor qilindi. Bu esa Yosh turklar inqilobini keltirib chiqardi. Inqilob sabab Usmoniylar konstitutsiyasi tiklandi va bu ikki bosqichli saylov tizimidagi koʻp partiyaviylik siyosatining boshlanishi boʻldi.

1911-yilda Italiya-Turkiya urushi boshlandi. Birinchi Bolqon urushi esa 1912-yilda boʻlib oʻtdi. Mana shu ikki urushdan soʻng Usmoniylarning baʼzi hududlari Italiya, Chernogoriya, Serbiya, Yunoniston va Bolgariyaga oʻtib ketdi. Ammo Bolgariya bu bilan qoniqmadi. Shuning uchun u Yunoniston va Serbiyaga hujum qildi. Ruminiya ham bu urushga qoʻshildi. Turklar esa imkoniyatdan foydalanib, yoʻqotgan yerlarining baʼzilarini qaytarib oldi. 1914-yilda Birinchi jahon urushi boshlandi. Usmoniylar imperiyasi yana bir urushni boshdan kechirishiga toʻgʻri keldi. Hududiy zaiflashishi oqibatida Yosh turklar Germaniya tomonida turib jang qildi. Chunki Germaniya ularga boy berilgan hududlarni yana qoʻlga kiritishda, hech boʻlmaganda uni parchalanib ketmasligida yordam berishiga ishondi. Usmoniylar Bolqon yarim orolida va Oʻrta Sharqda jang olib bordi. Saltanatda tartibsizliklar boshlandi. Germaniya rasmiylariga qarshi yashirin sulhlar tuzila boshlandi. Urush, shuningdek, Usmoniylar imperiyasining arab xalqlari bilan munosabati uchun ham sinov boʻldi. Mahalliy arablar orasida isyonlar kelib chiqa boshladi. 1916-yilda Buyuk arab qoʻzgʻoloni boshlandi. Uni bostirish uchun endi imperiyaning qoʻlidan hech narsa kelmasdi. Bunday qoʻzgʻolonlar 1918-yilda Damashqqacha yetib bordi va u yerda Britaniya qoʻshinlari bilan birlashdi. Bu 400 yil davom etgan Usmoniylar hokimiyatiga nuqta qoʻydi hamda arab dunyosi uchun katta gʻalaba boʻldi. Toʻrtlar ittifoqi urushda magʻlubiyatga uchragach Usmoniylar uchun endi hammasi tugagandi. Sevr tinchlik shartnomasiga koʻra, Usmoniylar imperiyasi bekor qilindi va uning hududi toʻrtdan uch qismga kamaydi. Shundan keyin mamlakatda turk milliy ozodlik harakatlari boshlandi.

Turkiya Buyuk Millat Majlisi 1922-yilda sultonlikni tugatish toʻgʻrisida qaror qabul qildi. Sulton unvoni “istalmagan shaxs” sifatida eʻlon qilindi. Bu yerlarda Usmoniylar sulolasi 1299-yildan 1922-yilgacha hukmronlik qildi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Ravshan Jafarov “JAHON TARIXI” Toshkent 2015yil.
2. “Xalqaro munosabatlar va diplomatiya tarixi” oʻquv qullanma Toshkent-2009
3. XIX asr Turkiya: iqtisodiy, ijtimoiy vaziyat. Sobrehistoria.com saytiga murojaat qildi.